

УДК 338.432:(631.15:633.1)

І.Ю. Сальковакандидат економічних наук, доцент
Вінницький національний аграрний університет**СТАН ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ
УКРАЇНСЬКИХ ВИРОБНИКІВ ЗЕРНА У СВІТОВИЙ РИНОК**

У статті досліджено роль України в міжнародній торгівлі пшеницею та перспектив інтеграції українських виробників зерна у світовий ринок; тенденції розвитку зернової галузі в Україні, що дають змогу зміцнювати позиції на світовому ринку зерна. Зосереджено увагу на тому, що наявний економічний та агропромисловий потенціал виробників пшениці дають змогу насичувати внутрішній ринок й активно брати участь у міжнародній торгівлі. Наведено основні показники діяльності світового ринку пшениці; визначено основних світових експортерів та імпортерів. Виявлено фактори, що впливають на пропозицію пшениці на міжнародному ринку. Розкрито шляхи раціоналізації виробництва та поліпшення відносин між виробниками й споживачами зернопродукції. Визначено проблеми реалізації українського зерна на зовнішні ринки. Перспективними є подальші дослідження інтеграції українських виробників зерна в світовий ринок. На особливу увагу заслуговує проблема стимулювання державних органів щодо експорту українського зерна на світовий ринок.

Ключові слова: зерно, експорт, імпорт, світовий ринок пшениці, виробництво, міжнародна торгівля.

I. Вступ

Проведені дослідження світового ринку зерна та тенденцій розвитку вітчизняної зернової галузі дають підстави стверджувати, що Україна поступово зміцнює свої позиції на світовому ринку зерна, а зерно є одним з основних вітчизняних експортних товарів. Проте аналіз розподілу ринкових часток серед компаній-експортерів, які переважно є іноземними афілійованими компаніями більш потужних іноземних збутовиків, свідчить про високий ступінь монополізованості як вітчизняного, так і зарубіжного ринку. Для зміцнення позиції українських виробників зерна на світовому ринку більшість науковців розглядають можливість посилення інтеграційних процесів з іншими країнами.

Проблеми розвитку міжнародної торгівлі продукцією АПК та інтеграція вітчизняних товаровиробників у світовий економічний простір завжди перебували в центрі економічних досліджень. Фундаментальні питання, пов'язані із цією проблематикою, висвітлено в працях багатьох учених, зокрема: Н. Голломші [1], В. Губенка [2], І. Камінського [3], С. Кваші [4], О. Кименко [5], І. Кузнецової [6], П. Саблука [8] та ін. Проте сучасний стан міжнародної торгівлі зерновими характеризується недосконалістю й циклічністю розвитку, а тому питання інтеграції вітчизняних виробників у світовий ринок потребують подальшого дослідження.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідження стану виробництва зернових та перспектив інтеграції українських виробників зерна у світовий ринок.

III. Результати

У світі щороку відбувається посилення світогосподарських зв'язків, екологічних колапсів, продовольчої кризи та зростання чисельності населення на планеті, тому першочерговим завданням кожної країни є забезпечення власного населення сільськогосподарською продукцією. Розвинуті країни за рахунок упровадження наукових досягнень та технічного оснащення сільського господарства повністю забезпечують себе продуктами харчування. Однак країни, які мають несприятливі агрокліматичні умови для рослинництва та обмеженість посівних площ, змушені імпортувати продовольство.

Протягом останніх років в Україні були отримані порівняно високі врожаї зернових культур. Це свідчить про те, що на шляху надзвичайно складних процесів ринкових перетворень у сільському господарстві держави визначилися певні позитивні зрушення. Україна займає активну позицію на зерновому ринку та є повноцінним партнером у світовому поділі праці із забезпечення населення планети продовольством.

У 2008 та 2011 рр. було вироблено рекордну кількість пшениці за останнє десятиліття, а врожайність досягла рекордного рівня (близько 36,7 ц/га та 34,9 ц/га відповідно) початку 1990-х рр. (рис. 1). Протягом 2009–2010 рр. урожайність, а відповідно, і валовий

010 рр. урожайність, а відповідно, і валовий збір пшениці були дещо нижчими за показники 2008 р., що спричинено дією ряду факторів,

насамперед несприятливими погодними умовами. У 2012 р. Україна збирає третій за обсягом урожай за роки незалежності, що становив 46,2 млн тонн [7].

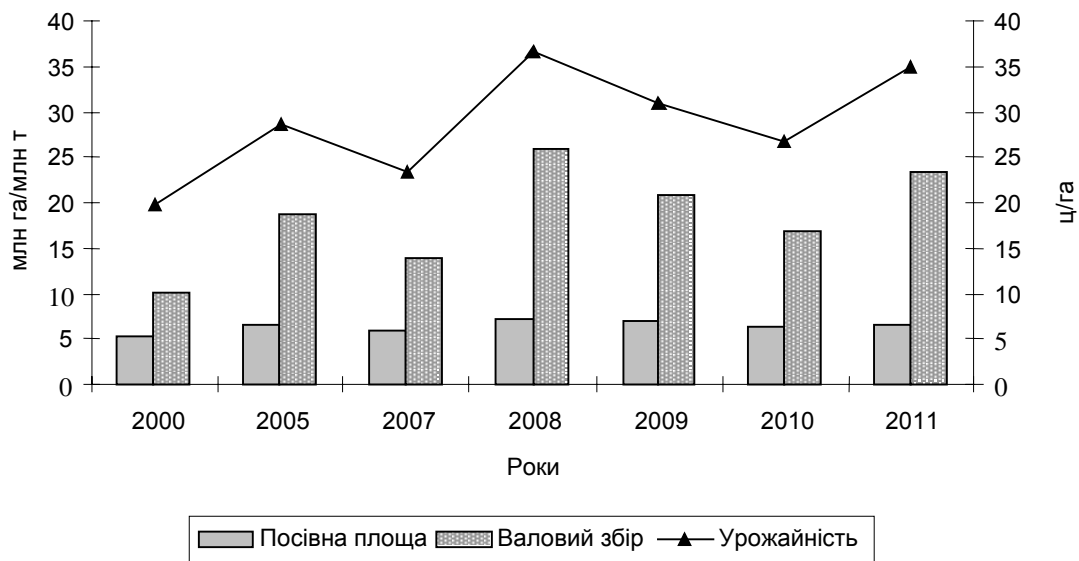

Рис. 1. Динаміка виробництва пшениці в Україні за даними Держкомстату України [7]

На відміну від динаміки показників урожайності та посівних площ, кількісні показники виробництва продукції дають змогу об'єктивно оцінити перспективи розвитку галузі, спроможність формування резервів та пропозиції виробників. Порівняння мінімального збільшення посівних площ із значним підвищенням кількості зібраного урожаю зернових свідчить про те, що результати діяльності вітчизняних товаровиробників у цій сфері дедалі поліпшуються.

На показниках кількості зібраного урожаю ґрунтуються висновки щодо підвищення рівня формування пропозиції на міжнародному ринку зерна, що є стратегічним продуктом для України та становить основу продовольчої безпеки держави й експортного потенціалу. Так, найбільшими регіонами з вирощування пшениці є Дніпропетровська (487 тис. га), Запорізька (486 тис. га), Одеська (473 тис. га), Херсонська (445 тис. га) області. Незважаючи на високу врожайність останніх років, не відбулось зростання внутрішнього споживання пшениці. Внутрішній ринок насичений зерном. Річні норми споживання продуктів переробки зерна (більшість з яких належать пшениці) становлять 111 кг на душу населення, що на 10% перевищує її раціональні показники. Індекси зростання цін на зернові продукти є найнижчими в продовольчій групі товарів, що сприяє підвищеному споживанню [7].

Наявний економічний та агропромисловий потенціал дає змогу вітчизняним підприємствам не тільки насичувати внутрішній ринок, а й активно брати участь у міжнародній торгівлі. Так, експорт зерна у 2011–2012 маркетинговому році оцінюють у 8,5 млн тонн. Загальна пропозиція зерна на внутрішньому ринку у 2011–2012 маркетинговому році перевищувала 24 млн тонн. При цьому для задоволення внутрішніх потреб необхідно близько 11,2 млн тонн, у тому числі продовольче споживання понад 5,6 млн тонн, насіннєвий фонд – 1,6 млн тонн, потреби тваринництва – 3,4 млн тонн, нехарчової переробки – до 0,3 млн тонн [12].

Світовою тенденцією є постійне зростання потреб у пшениці. Так, у 2009 р. обсяг експортно-імпортних операцій становив 135 342 тис. тонн, тоді як у липні 2013 р. – 148 170 тис. тонн [11].

Беззаперечним лідером за експортом зерна є США. У 2010 р. ця країна реалізувала максимальний обсяг пшениці – 36 046 тис. тонн, що становить 26,88% світового обсягу, тоді як в Україні у 2010 р. були зафіксовані найменші показники експорту пшениці – 4302 тис. тонн, Росії – 3983 тис. тонн та Казахстані – 5519 тис. тонн. Однак у 2011 р. ситуація поліпшилася, а за прогнозами, у 2013 р. експорт пшениці з України перевищить показник 2009 р. (рис. 2).

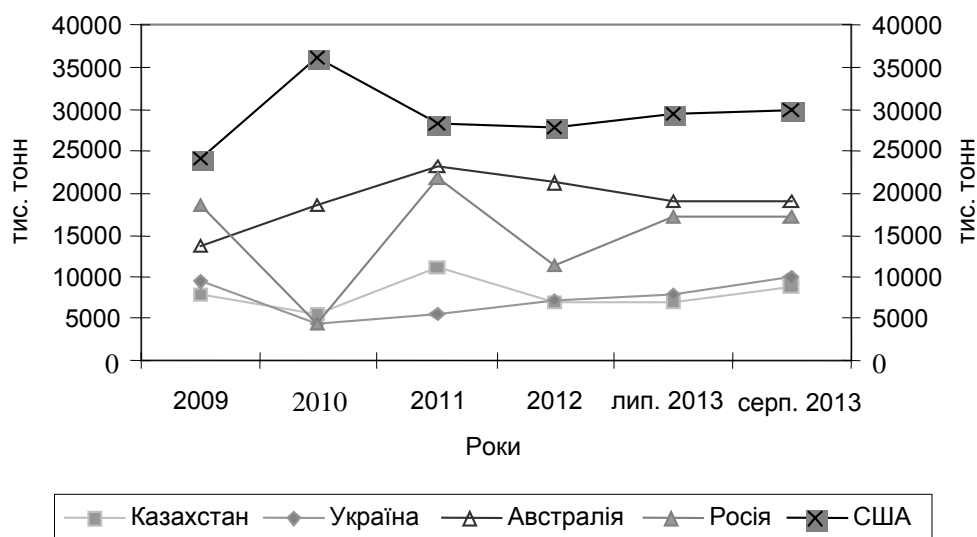

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту пшениці основними світовими виробниками у 2009–2013 рр. за даними United States Department of Agriculture [12]

Основною проблемою збуту зерна в Україні на сьогодні є наявність численних посередницьких компаній, які перехоплюють основну частину прибутку від експорту. Найбільшими експортерами зернових з України залишаються представництва міжнародних трейдерів (ПП “Серна”, ТОВ “Луї Дрейфуз Комодітіз Україна ЛТД”, ДП “Сантрейд”, ООО “Кернел Трейд”, ООО “Альфред С. Топфер Україна” тощо), а серед компаній з вітчизняним капіталом найбільшими є “Агроекспорт” і “Адора”. Із 600 компаній, які експортують зернові, на частку найбільших припадає близько 60–70% відвантаженого зерна. Загальна кількість експортерів практично не змінюється з роками. Більшість із них знаходяться в Київській, Одеській, Миколаївській та Херсонській областях.

У разі подальшої інтеграції України із Заходом об’єктивною реальністю стає створення в межах Асоціації зони вільної торгів-

лі з Європейським Союзом (переговори про створення якої було розпочато 5 травня 2008 р.). Вже на сьогодні були досягнуті певні домовленості щодо збільшення квот на зернові. Так, у 2013 р. Україна мала змогу безмитно експортувати в ЄС 1,6 млн тонн зернових, у 2016 р. – 2 млн тонн. При цьому квота на експорт пшениці встановлена в розмірі 950 тис. тонн з майбутнім збільшенням до 1 млн тонн, кукурудзи – 250 тис. тонн з майбутнім доведенням до 350 тис. тонн, ячменю – 400 тис. тонн з перспективою збільшення до 650 тис. тонн, тоді як у 2012 р. Україна збрала третій за обсягом урожай зерна за роки незалежності, що становив 46,2 млн тонн [10].

Слід також зазначити, що аналіз експортних цін на зерно свідчить, що у 2011 р. ціна реалізації пшениці у країни Митного союзу становила 322,91 дол./т та майже удвічі перевищувала ціну реалізації в країни ЄС (рис. 3).

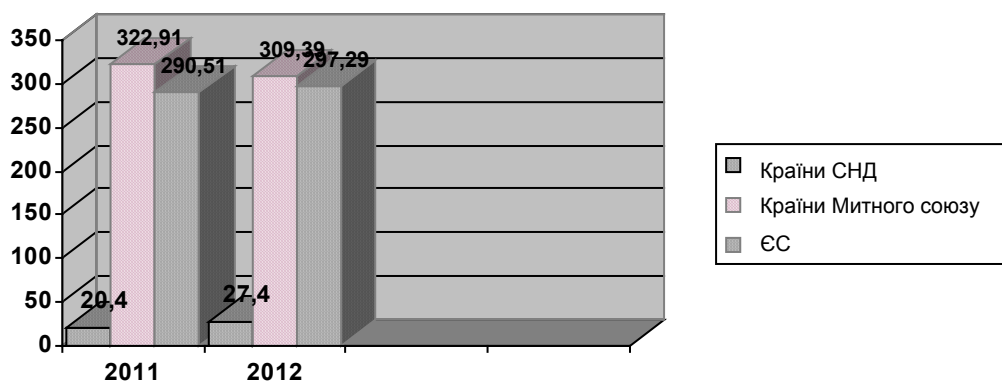

Рис. 3. Середні експортні ціни на пшеницю за 2011–2012 рр., дол./т [9]

Враховуючи неоднозначне оцінювання Заходом політичної ситуації в Україні, слід

припустити можливість приєднання її до Митного союзу, рішення про створення якого

між Росією, Білоруссю та Казахстаном було прийнято на неформальному саміті Євразійського економічного співтовариства. Згідно зі спільною домовленістю влітку 2010 р. набрав чинності єдиний Митний кодекс трьох країн, а в серпні 2011 р. на кордонах трьох країн-учасниць був скасований та перенесений на зовнішні кордони союзу транспортний контроль [2]. Митний союз передбачає створення єдиного митного простору, у межах якого не застосовується мито та обмеження економічного характеру, крім антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних захисних заходів.

Приєднання до Митного союзу як повноправного партнера має як свої переваги, так і недоліки. Так, усі країни-учасниці є потужними виробниками зерна і за умови об'єднання зусиль та провадження єдиної експортної політики Митний союз стає одним з найбільш потужних експортерів зерна. Отже, у цьому випадку можна очікувати на посилення конкурентних позицій України на світовому зерновому ринку в складі цього інтеграційного утворення. Водночас вирішується питання конкуренції між країнами-учасницями, які орієнтувалися переважно на єдині сегменти ринку.

Додатковою перевагою приєднання до Митного союзу ряд політиків вважає можливість зниження вартості енергетичних ресурсів, у тому числі газу, що імпортується з Росії [5, с. 24].

Серед стримувальних чинників приєднання України до Митного союзу слід визначити, насамперед, політичний, а саме: жодна з країн – діючих учасників Митного союзу не є членом Світової організації торгівлі. Крім того, як демонструють результати наступних досліджень, обсяги експорту в країни Митного союзу значно нижчі, ніж у країни ЄС. Так, у 2012 р. експорт пшениці в країни ЄС становив 94 196,4 т, тоді як у країни Митного союзу – 6546,39 т, що у 14,4 раза менше, ніж у попередній групі країн. Проте аналіз експортних цін на зерно свідчить, що у 2010 р. ціна реалізації пшениці в країни Митного союзу майже удвічі (на 85%) перевищувала ціну реалізації цієї культури в країни ЄС [13].

IV. Висновки

Україна за останні роки значно посилсила свої позиції в міжнародній торгівлі пшеницею. За обсягом експорту пшениці країна входить до п'ятірки основних країн-експортерів. Потенціал України як потужного експортера сільськогосподарської продукції, безперечно, колосальний. Окрім забезпечення власного населення достатньою кількістю високоякісної продукції харчування, наша земля здатна прогодувати ще не одну країну. Однак для забезпечення такого результату необхідна правильна побудова взаємозв'язків держави з аграрними товаровироб-

никами та прийнятна система ціноутворення для всіх учасників ринку.

Для подальшого розвитку міжнародної торгівлі зерном необхідне державне втручання, здійснення державних фінансових інтервенцій для стабілізації цінової кон'юнктури. Досвід попередніх років доводить, що країна не здатна стратегічно використовувати переваги великих урожаїв та не спроможна забезпечити ефективну логістику зерна на зовнішні ринки, внаслідок чого недоотримує мільярди валютної виручки від повноцінної участі у світовій зерновій торгівлі.

Отже, за існуючих умов основне завдання уряду полягає у створенні сприятливих умов для здійснення експорту (у цьому випадку виключною перевагою в майбутньому для стабілізації ринку зерна є одержання від ЄС квот на поставку пшениці) та виконання зобов'язань щодо вилучення частини надлишкової пропозиції через закупівельні операції Аграрного фонду.

Список використаної літератури

1. Голомша Н.Є. Конкуренентоспроможність зернових на аграрному ринку / Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 83–88.
2. Губенко В.І. Конкуренентоспроможність продукції АПК: стан та можливості в умовах глобалізації / В.І. Губенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер.: Економіка та менеджмент. – 2010. – Вип. 5.2. – С. 3–7.
3. Камінський І.В. Стан виробництва та кон'юнктура ринку зернових культур в Україні [Електронний ресурс] / І.В. Камінський. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2010_46/KAMINSKIY.pdf.
4. Кваша С.М. СОТ та пріоритети аграрної економічної науки / С.М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 8–12.
5. Кищенко О.Г. Оцінки ефективності державного регулювання експорту та експортних цін на ринку зернових та олійних культур в Україні / О.Г. Кищенко, О.В. Артюшин // Ринкова трансформація економіки: стан, проблеми, перспективи. – К.: ІАЕ УААН, 2009. – С. 23–30.
6. Кузнецова І. Яка ж роль відведена Україні в світовому виробництві та експорті пшениці? / І. Кузнецова // Зерно і хліб. – 2008. – № 2. – С. 3–6.
7. Статистична інформація. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rpozitsiya.com>.
8. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / О.Г. Шпикуляк, Ю.П. Воскобійник, Р.П. Саблук, О.В. Овсянніков. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 190 с.
9. O'Brien D. Wheat. Market Outlook in September 2013 [Electronic resource] / Dan

- O'Brien. – Mode of access: <http://www.agmanager.info/marketing/outlook/newletters/Wheat.asp>.
10. Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU [Electronic resource]. – Mode of access: http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2010/fullrep_en.pdf.
11. Reports and statistical data [Electronic resource]. – Mode of access: <http://faostat.fao.org/desktopdefault.aspx?pageid=342&lang=en&country=230>.
12. The US WTO Agricultural Proposal for Global Trade Reform [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.usda.gov/>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014.

Салькова И.Ю. Состояние производства и перспективы интеграции украинских производителей зерна в мировой рынок

В статье исследованы роль Украины в международной торговле пшеницей и перспективы интеграции украинских производителей зерна в мировой рынок; тенденции развития зерновой отрасли в Украине, позволяющие укреплять позиции на мировом рынке зерна. Сосредоточено внимание на том, что имеющийся экономический и агропромышленный потенциал производителей пшеницы позволяют насыщать внутренний рынок и принимать активное участие в международной торговле. Приведены основные показатели деятельности мирового рынка пшеницы и определены основные мировые экспортеры и импортеры. Выявлены факторы, влияющие на предложение пшеницы на международном рынке. Раскрыты пути рационализации производства и улучшения взаимоотношений между производителями и потребителями зернопродукции. Определены проблемы реализации украинского зерна на внешние рынки. Перспективными являются дальнейшие исследования интеграции украинских производителей зерна в мировой рынок. Особого внимания заслуживает проблема стимулирования государственных органов относительно экспорта украинского зерна на мировой рынок.

Ключевые слова: зерно, экспорт, импорт, мировой рынок пшеницы, производство, международная торговля.

Sal'kova I. Production and integration perspectives ukrainian grain producers in the world market

The aim of the paper is a study of grain production and prospects of integration Ukrainian grain producers in the world market. Past studies of world grain markets and trends of domestic grain industry give reason to believe that Ukraine is gradually strengthening its position on the world market, and corn is a major domestic exports. Focused attention on the fact that the current economic and agricultural potential wheat producers allow to saturate the domestic market and actively participate in international trade.

The basic performance of the world wheat market and the main world exporters and importers. Factors that influence the supply of wheat in the international market. Reveals ways to streamline production and improve the relationship between producers and consumers zernoproduktsiyi. The problems of implementation Ukrainian grain to foreign markets.

We consider the prospects for integration of Ukrainian grain producers in the world market. For strengthening the position of Ukrainian grain producers in the world market, most scientists consider the possibility of strengthening the integration process with other countries. Of particular note is the problem of state incentives, on the export of Ukrainian grain to the world market. To ensure the stability of the grain market requires proper building relationships with state agricultural commodity and affordable pricing for all market participants.

For further development of international trade in grain necessary state intervention, state financial intervention to stabilize the price situation. The experience of recent years shows that the country is not able to strategically take advantage of high yields and can not provide effective logistics grain to foreign markets, so that loses billions of foreign exchange earnings from full participation in the global grain trade.

It was determined that under current conditions, the main task of the government is to create an enabling environment for exports. Exclusive advantage in the future to stabilize the grain market is receiving from the EU quota for the supply of wheat.

Key words: grain, exports, imports, world market, production, international trade.